

Doufám, že po tomto vysvětlení ušetří mne p. Kvapil nadále dvojsmyslnými poklonami, jež se chtějí tvářit nesmírně superiorně a ironicky. Nemají k tomu, jak jasně vidí nyní, naprosto žádné příčiny.

Praha, 9. ledna 1898

O umění, poesii, socialismu, charakternosti, inteligenci i radikalismu v uvozovkách i bez nich, chlebařství a histryonství i jiných ještě věcech božských, lidských i ďábelských

Redakci Radikálních listů a p. Václavu Hladíkovi za rámeček — od F. X. Šaldy.

Píšu několik slov obrany a vysvětlení jako odpověď na nepravdivé, falešné a fanatické útoky p. Hladíka v „zaslánu“ Nár. listů z 9. května a Anonyma (ten rytířský pán se totiž zapomněl pod svůj elaborát podepsat) z 38. čísla Radikálních listů.

Píšu je nerad, s nechutí, s hnusem. Řekl jsem si jednu chvíli: Nač odpovídat? Vždyť jsou to jen nepravdy, překrucování, nepochopení, urážky, bombast a pathos pro druhou galerii. Nač se namáhat? Ti lidé potřebují kraválů a útoků pro svůj krám a obchod — jim nelze vůbec nic vysvětlit, poněvadž *a priori* neposlouchají, neuvažují, nemyslí.

Řekl jsem na př. zcela jasně v protestní schůzi v Typografické besedě, že nemluví jako *politický straník a stoupenec* sociální demokracie, že stojím pouze na *stanovisku uměleckém*, že jen s něho — a vykládal jsem, jak a proč — protestuju proti vylučování sociální demokracie z Národního divadla a šlře proti monopolisaci umění pro určité vrstvy a kasty národní.

A kdo si toho všiml?

Nikdo.

Poněvadž dnes neumí se nikdo v jistých kruzích v Čechách dívat na žádný veřejný čin a projev *čistě, nezaopatným, nepodezíravým zrakem*, poněvadž nevěří nikdo v *spontánnost a samoúčelnost* žádného skutku, poněvadž každý jedná s tak složitou matematickou motivací, v takové do posledního zlomku vypočtené asociaci, že nevěří, že může někomu běžet pouze o projev ideje a obhájení vnitřní určitě, konkrétní pravdy. Tak se žije v klikách a koterích, že se podezírá každý skutek jako strategický manévr, že neplatí žádný skutek nic *sám sebou*, že se neváží jeho myšlenkový *vlastní kurs důvodů a pravdy*, nýbrž jen *postrannost spojenecké konstelace*. Došli jsme tak daleko v klikaření a stranictví, že nikdo se neptá: *co řekl?*, ale každý: *kdo vedle něho stál?* a ještě častěji: *kdo s ním nestál?*

Ten hnusný, morový puch strategického manévrování, to podezíráni z anonymního spikleneckství a klikaření, ta ztracená čistota a naivnost nazírání a cenění výroku pro výrok, pro pravdu a důvod jeho — jen to mne přimělo k tomu, že jsem vzal pero do ruky.

Lítost, že není již dnes v jistých kruzích v Čechách duše, která by dovedla pochopit, že mohou být lidé, kteří se sejdou bez úmluv, bez koalicí, bez plánů a pokoutních myšlenek o zisku, kteří se sejdou na minutu, aby se pak zase rozešli, které svede idea, o jejíž vyřknutí a obhájení běží, a kteří, když je toto *unum necessarium* vyřízeno, klidně se rozejdou, zítřka se o sebe nestarají a po případě pozejtří — káže-li to jiná idea — spolu se bijí jako se bili předevčirem.

Jen lítost, že se nerozumí této *bezzájmovosti a této samoúčelnosti ideje* a že naopak kupci a klikaři pohazují ji nadávkou bezcharakternosti — jen to mne posadilo k psacímu stolu.

Jen to, abych řekl přímo, otevřeně a pak za sebe: Podepsal jsem protestní schůzi a nestaral se o to, kdo ji *podepíše* nebo *nepodepíše vedle mne*, poněvadž jsem neuvažoval s nimi bunt a spolek, nýbrž odpovídal poctivě na položenou otázku: či je Národní divadlo?

Mluvil jsem na schůzi, jak jsem řekl hned na počátku, s hlediska *uměleckého a kulturního pokroku* a ne z politického stranictví a spikleneckství. Mluvil jsem proto, poněvadž vytlačování sociální demokracie z Národního divadla mne rozhořčilo a rozrušilo, mne jako *člověka a individuum*, jako *srdce a duši*. Mluvil jsem za sebe, svůj hněv a svoji lítost — bez ohledu, kdo mluvil přede mnou a kdo bude mluvit po mně — mluvil jsem *sebe* a ne kolektivní program ani smluvený manévr.

Tato řeč bude se snad těžko chápat klikařům a straníkům — ale je již tomu tak: nevzali jsme ani závdavek, ani rozdělené partesy na koncert.

Svůj *ryze lidský* hněv a *ryze lidskou a uměleckou* lítost přišel jsem vydat na schůzi té inteligence v husích nožičkách (kterých sazečský vtíp zplagovaly Radikální listy po loňských vlasteneckých denících). A hlavně lítost a hněv za zubožené umělecké bilance našeho divadla.

Dlouho pozoruju jeho umělecký úpadek a dlouho si hledím vyanalyzovat jeho příčiny. A vidím, že je v první řadě jím vinno *obecenstvo, buržoasie pražská*, dav bez uměleckého charakteru a polarisace, nejhorší materiál, jež si lze představit. Bez každé kultury citové i umělecké, přitom hloupě blaseovaná, superiorně domyšlivá a pitvorně prázdná, jakou dovede být jen moderní parvenu, který ve falešné pseudo-civilisaci ztratil přirozený lidský cit a nenabyl náhradou za něj skutečnou kulturu vkusu a uměleckého vnímání, jichž lze dospět vcelku jen tradicí, dlouhou prací, trenáží celých generací.

A zde jsem hned u druhé příčiny naší divadelní mizerie: u *žurnalistické kritiky*, která je jen trpným echem dojmů a pocitů, zdání a klamů, nepochopení a lenosti obecnstva, která místo aby šla před ním, připravovala je, zasvěcovala v latentní krásy, jež unikají jeho tuposti — lichotí mu a činí z něho neprozřavě instanci rozhodující bez odvolání o umělecké hodnotě. Ano, obecenstvo je systematicky kaženo tou kritikou, která je jen prodloužením jeho nemyšlivosti a jeho kuloárního žvastu, která přezvykuje jeho bonmoty a napodobí jeho afektovanou nedbalost a mělké požívavé lenošství.

Řada nejlepších moderních prací dramatických měla díky těmto dvěma spojencům: kritice i obecnstvu úspěch prostřední neb podprostřední a řada smrtelných hříchů proti poesii a umění vyprodané domy.

S takovým a takto vychovaným obecnstvem — cítím dávno — nedostaneme se dál v umění.

Viděl jsem, jak nejryzejší a nejrůcnější moderní práce mají v divadle jen ten povědomý „čestný úspěch“, který je větší urážkou umění než přímý a zuřivý odpor — viděl jsem přitom ty jindy chladné a stále jakoby přezvykující oči obecnstva, viděl jsem, jak se vytřeštily po každé v takovém případě tím k nevylicení tupým a rozhořčeným údivem, který jako by se ptal: kdo je ten drzoun, jenž se odvažuje mne rušit z trávení? — viděl jsem to a jiné a udělal jsem nad dnešním obecnstvem kříž. Řekl jsem si: Ne, s těmi lidmi není nic. *Přírodu ztratili a kultury nedošli.*

A začal jsem snít o jiném obecnstvu, bližším přírodě, jejímu citu, svěžejší vnímavosti, o neotupené dojmovosti, o obecnstvu naivnějším i hlubším zároveň, bližším těm základním podvědomým kořenům bytí a lidství, jež vlastně hledá také vždy umění a k nimž musí tihnout, nemá-li se zvrhnout v řemeslo, průmysl a machu. O nové nezužitě a nespotebované posud, plodné prsti společenské jsem začal snít a doufat a čekat od ní obrodu.

A pochopil jsem tak ze své zkušenosti sny a snahy těch umělců a básníků právě nejaristokratičtějších a nevytlučenějších, milenců krásy křehké a rosné, jako žádná druhá, anglických praerafaelistů jako *Williama Morrisa, Wallera Cranea* a j., kteří obraceli se k lidu právě proto, že byli aristokraty v umění, nepřáteli šablony a konvence, tvůrci *nového*, což žádalo i novou, svěží, neotupělou vnímavost a dojmovost obecnstva, kteří byli *socialisty v politice* právě proto, že byli *individualisty ve svých snech, ideách, umění.*

Pochopil jsem hluboký vztah mezi umělcem-rekem a davem-následovatelem, mezi umělcem-vynálezcem a davem-množitelem a přijimatelem, mezi čistým snem a ryzí realizací. Porozuměl jsem jejich veliké slavné naději v umění budoucnosti, jímž stane se konečně slovo tělem, velikou a sladkou realitou. A pochopil jsem, že se za tou realizací museli obracet právě k čisté nedotknuté půdě lidu, k základům a kořenům lidství, z něhož čerpali již jako tvůrci toho křehkého, snivého, sladkého a primitivního umění . . . těch snů, mythů, pohádek, legend a symbolů, jež jsou právě míza a krev lidového podvědomí. Pochopil jsem celou sociální snahu Morrisovu, jehož větu: „Nemohu pochopit, že umění má zůstat privilejí několika málo lidí právě jako výchova a svoboda nesmějí býti privilejí několika“ — učinil jsem úhelným kamenem svého proslovení v protestní schůzi.

Měl jsem radost, že k Národnímu divadlu přihlásily se 30. dubna široké vrstvy, že se stal první krok k ideálnějšímu obecnstvu a tím i k ideálnějšímu repertoáru, než bylo dosud.

A ryze lidský a ryze umělecký hněv a lítost vedly mne protestovat proti urážkám, jichž se jim tam dostalo, a proti žurnalistice, která nevědouc co činí, chce je vyštval z divadla, do něhož sotva vkročily.

To byla idea, která mne vedla do protestní schůze. Ona volala; měl jsem *neslyšel* jí proto, že jí — *slyšel* p. Krejčí nebo p. Pelcl nebo p. Procházka?

Taková je ta charakterní logika a ethika Radikálních listů!

Když ke mně přišli zástupci sociální demokracie a položili mi otázku: Jak soudíte o vylučování lidu z Národního divadla? Komu náleží podle vás Národní

divadlo? — měl jsem podle Radikálních listů nejspíš říci: Odpusťte, pánové, hned Vám odpovím, ale dříve mi povězte, co o tom soudí p. Krejčí nebo p. Pelcl, poněvadž jsem měl s nimi kdysi o cosi polemiky a poněvadž — abych zůstal důsledný a pevný charakter, musím o všem nyní *myslit pravý* opak jejich soudu.

To je charakter podle vzoru „Radikálních listů“! Vyznat *svou vnitřní pravdu*, přiznat se k ideji — nesmíš, když se k ní — náhodou přiznává člověk, s nímž jsi kdysi o jinou myšlenku se bil a proti němuž jsi v *jiné* otázce stál!

Bravo.

To je zbrusu nová theorie charakteru a lituju jen, že výtečný autor článku v „Radikálních“ se pod ní nepodepsal. Řekl perlu a zasloužil by za ni vavřín. Radikálové mohou si z ní každým způsobem udělat základ té tak dlouho postrádané a marně posud sbíjené radikální filosofie a radikálního názoru na svět a život.

Na myšlence, na vnitřní pravdě, přesvědčení nezáleží docela nic; hlavní věcí je při tom, aby se člověk — nesešel se svým odpůrcem!

Vnitřní pravdu, kterou máš, musíš *zapít*, a sice proto — abys nemohl být nějakým ničemou nebo hlupcem podezírán, že se buntuješ se svým někdejší odpůrcem. Bravo, to je *velice radikální* ethika: *nepohoršujte hlupáků a podezříváči!* . . . Heroický radikalismus, jen co je pravda!

Já soudím ale jinak a charakternost je mi jinde. V *pravém opaku.*

A myslím, že všechna rozumná a čestná srdce dají mi za pravdu, že by bezcharakterní bývalo ode mne naopak, kdybych byl *zapřel* svou vnitřní pravdu, *nepřihlásil* se ke své ideji a ke svému citu proto, že jsem se kdysi v *jiné otázce* znepřátelil s p. Krejčím nebo jiným pánem. Tehdejší spory *neměly* s dnešní naší otázkou *nic společného*, byly to spory o způsob kritiky a její *metodu*. Dnešní otázka, na které se náhodou scházíme, *nedotýká se nijak otázky někdejší*, v níž jsme *se rozešli*, dosud *nesešli* a patrně *nesejdeme*.

Neboť v *hrdlo* thou Radikální listy, píš-li: „Ale nyní se sešli a podali si ruce.“ (Str. 258, 3. sloupec, 4. ř.)

Ne, my se nesešli, my si ruce nepodali, my se nepozdravili ani, my se nestýkáme. Z nás jde každý po schůzi dále svou cestou, nevšímaje si druhého a nevšímán jim — právě jako tomu bylo před ní. Nás schůze nijak nespojila, nesblížila, nespojčila.

My se nešli na schůzi buntovat a blížiti. My jsme šli proto jen, že *idea volala své vyznavače* a že neposlechnout toho volání ze zbabělosti a strachu před křivými výklady a podezíráním bylo by hříchem a slabostí.

My se „nesešli“ — poctivý p. Anonyme — *nás svedla na půl hodiny idea, vnitřní pravda*, kterou bylo nutno vyznat. A my ji vyznali — a rozešli se svými cestami, stejně, nezměněně, jako jsme před půl hodinou z různých svých cest a směrů se „sešli“ — na půl hodiny!

To je ovšem radikalismus ideové bezzájmovosti a samoučelnosti — který „radikální charakter“ jak živ nepochopí.¹

Ještě slovo p. Hladíkoví.

Ve svém „zaslánu“ v Národních listech šermuje se mnou *otevřeně a přímo* jen

1 - Čtenář vidí, že jsem si dovolil oplátkou i já malou machinaci s proslulými husími nožkami. Jenom že jí nekopíruju po staro- a mladočeských sazečích.

chvilku, ale zato s tím větší kuráží přehazuje mně na konci starou osvědčenou methodou přes hlavu široký pytel *všeobecného despektu* podle ctihodně starých šablon mluvě o lidech, „kteří neznají práce, ale jen otravné kritiky, kteří nemají zásad, ale jen parádní paradoxy, kteří nejsou muži poctivé práce, ale buď nízkými chlebaři nebo směšnými histriony“.

Bravo, milý kamaráde, to je na eminenc podle vši nejlepší *české* tradice.

Ale vím, že p. Hladík dříve míval *i jinou* a sem tam se jí dovolával, a vypadne-li z role, dovolává ještě dnes, jako ku př. nešťastného Baudelaira.

A tak dovoluji si mu připomenout, že byl na světě také jakýsi *Gustav Flaubert*, který sice nekoketoval jako p. Hladík s „myšlenkou křesťanského altruismu“, ale jinak byl silný duch a krásné srdce a že ten člověk, který byl *ryzím básníkem a tvůrcem* jako žádný druhý prozatér, dokonce nesměšlel tak nízce o té ubohé kritice jako superiorní tvůrce-umělec p. Hladík.

Napsal ten sladký obr doslova: „Zmiňujete se ve svém posledním listě o kritice a pravíte mi, že zmizí co nejdříve. Myslím naopak, že jsme na jejím úsvitě. Postavili se dnes na protinoži kritice minulé, ale nic víc. V době Laharpeově byl kritik gramatikářem, v době Sainte-Beuva a Tainea je historikem. Kdy bude umělcem, nic než umělcem, ale doopravdy umělcem? . . .“ atd. Pan Hladík může číst dále na str. 81. jeho Lettres.

Čímž chei jen říci, že když p. Hladík pokládá za „poctivou práci“ knihu svého počmáraného papíru, jemuž říká novela nebo drama, mohl by snad — vzhledem k uvedené již „myšlence křesťanského altruismu“, již chce propagovat — pokládat za ni i popsany papír svého bližního-kritika, jemuž se říká literární essay nebo studie.

A ještě slovíčko o těch „zasadách“ a o těch „paradoxech“. Známe p. Hladíka již dost dlouho — sešli jsme se na chvíli i před lety, když jsme vstupovali do literatury a kdy nebyl ještě tak chápavým učněm Nár. listů — a proto dovoluji si skromnou jinak poznámku. A to tu, že mu ten krunýř vlasteneckého a idealistického rozhořčení a horlení, jež si připjal v Národních listech na prsa a v nějž se bije, až to duní široko daleko po vlastech, rozhodně špatně sedí a rozhodně nesluší.

A to mimo jiné i proto, že je obecně známo, jak p. Hladík ještě před několika týdny nosíval na prsou pouze lehkou moderní náprsenku s neméně lehkou, nedbale vázanou francouzskou kravatou.

Nejsou tomu snad ani dva měsíce, kdy jsem četl od p. Hladíka v *Rozhledech* obdivem kypící a vířící článek o *Jules Vallèsovi* — který nebyl snad pouze socialista — nýbrž trochu víc: opravdový a důsledný *anarchista*, člověk, jemuž všecky pojmy vlasti, víry, mravnosti i umění byly švindlem a ničemností, který do jedné stoky opovržení házel Homéra jako Gambettu, který není nic jiného než veliký lyrik žluči a nenávisti ke všemu, na čem stojí dnešní společnost!

Před dvěma měsíci psal p. Hladík z jednoho a téhož kalamáře a jedním a týmž perem do *Rozhledů* hymnu na *anarchistu* a dnes týmže perem podpisuje *národně-křesťanský* program dělnický!

Pan Hladík rozhodne si nyní laskavě sám alternativu, kterou stavěl ve svém „zaslánu“: kdy byl „směšným histrionem“ a kdy „nízkým chlebařem“.